

ویژگی‌های ملت حسینی

حجت‌الاسلام والمسلمین محمدامین صادقی ارزگانی*

قال الله تعالى: «أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ»^۱

مقدمه

سخن بلندمرتبه سردار کم‌نظیر اسلام و شهید شاهد امت که گفت: «ما ملت امام حسینیم»، زیباترین، حماسی‌ترین، انقلابی‌ترین، حسینی‌ترین، ماندگارترین و روح‌افزاترین جمله بیان شده در سال‌های اخیر است. ملت حسینی، ملتی است که زندگی و مرگ‌شان حسینی و اهل‌بیتی باشد. زیباترین تعریف برای ملت حسینی، همان است که در زیارت‌نامه عاشورا آمده است: «اللَّهُمَّ اجْعَلْ مَخْيَايَ مَخْيَا مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ مَمَاتِي مَمَاتِ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ؛^۲ خداوند! زندگی و حیات ما را زندگی و حیات محمد و خاندانش قرار بده و مرگ ما را مرگ آنان قرار بده». ملت حسینی، ایستادگی بر ارزش‌ها و آرمان‌هایی است که در منطق عاشورا به شفاف‌ترین و زلال‌ترین وجه ممکن متجلی شده است. لزوم پایبندی به این منطق و ایمان به شعارهای این مکتب منحصر به عرصه اندیشه و اعتقاد نیست؛ بلکه باید در مقام عمل نیز جستجو نمود. حضرت امام خمینی علیه‌السلام، علل شکل گرفتن و بقای انقلاب اسلامی را مدیون و مرهون عاشورا و نهضت اباعبدالله علیه‌السلام می‌دانند و معتقدند که مردم درس قیام و مبارزه را از امام حسین علیه‌السلام فرا گرفته‌اند: «رمز پیروزی اسلام بر کفر جهانی را در این قرن که پانزدهم خرداد ۴۲ سرآغاز آن بود، در دوازدهم محرم حسینی جستجو کنید که انقلاب اسلامی ایران، پرتوی از عاشورا و انقلاب عظیم الهی آن است».^۳ بنابراین از نگاه امام خمینی علیه‌السلام، نهضت حسینی در دو ساحت اعتقادی و

* نویسنده و پژوهشگر.

۱. یونس: ۶۲.

۲. جعفر بن محمد ابن قولویه، کامل الزیارات، ص ۱۷۸.

۳. سید روح‌الله موسوی خمینی، صحیفه امام، ج ۱۷، ص ۴۸۲.

عملی سرمشق ملت غیور و شجاع ایران بوده و می‌باشد. خون گرم سیدالشهدا علیه السلام هزاران انسان را در مسیر هدایت و سعادت قرار داد و شهید سلیمانی، یکی از انسان‌هایی است که با تأسی به شاگردان مکتب امام حسین علیه السلام، یعنی حضرت امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری دامت‌تعالی، راه و روش امام حسین علیه السلام و یاران شهیدش را به خوبی شناخت و در عمل پیمود. از این رو خون پاکش موج پر اوج اجتماعی، سیاسی، ملی و فراملی را ایجاد نمود:

ز مرگ سپهبد و سردار دین	ز غریو و خروش است ایران زمین
همه مرد و زن اشک‌ریزان شدند	بزرگان در این مرگ، گریان شدند
همه خاوران، غرق در غصه است	سراسر جهان شور این قصه است
فلسطین و لبنان و عراق و شام	از این غم شده جملگی تلخ کام
خروشان و جوشان پیر و جوان	چو سیلاب طوفنده هر سو روان
سلیمانی چون شیر فریاد کرد	ز خونش بسی موج ایجاد کرد
تن ظالمان لرزد از موج او	زمین گشته لبریز از فوج او
چو قاسم ز عشق خدا فانی شد	ز شهد شهادت سلیمانی شد
ز خونش چمنزار پر لاله گشت	اگر چه بسی چشم پر ژاله گشت ^۱

ویژگی‌های ملت حسینی

ملت حسینی، ویژگی‌های فراوانی دارد که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. عدالت‌خواهی و ظلم‌ستیزی

مهم‌ترین شاخصه ملت حسینی، عدالت‌خواهی و ظلم‌ستیزی است که امام حسین علیه السلام برای آن قیام کرد و فرمود:

أَلَا تَرَوْنَ أَنَّ الْحَقَّ لَا يُعْمَلُ بِهِ، وَأَنَّ الْبَاطِلَ لَا يُتَنَاهَى عَنْهُ، لِيُرْغَبَ الْمُؤْمِنُ فِي لِقَاءِ اللَّهِ مُحَقَّقًا، فَإِنِّي لَا أَرَى الْمَوْتَ إِلَّا سَعَادَةً وَلَا الْحَيَاةَ مَعَ الظَّالِمِينَ إِلَّا بَرْمًا؛^۲ آیا نمی‌بینید که به

۱. گزیده‌ای از سروده نگارنده، ۱۳۹۸/۱۰/۱۶.

۲. علی بن حسن ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۲۴۵.

حق عمل نمی‌شود و از باطل نهی نمی‌شود؟ به راستی که مؤمن باید به [مرگ و] دیدار خدا روی آورد؛ پس من مرگ را جز سعادت و زندگی با ستمگران را جز رنج و ملال نمی‌بینم.

ملت حسینی، ملتی است که وقتی مشاهده کرد که حق و عدالت زیر پا گذاشته می‌شود و از ظلم و ستم جلوگیری نمی‌شود، در راه احقاق حق و دفع ظلم قیام می‌کند؛ زیرا زندگی با ستمگران را نکبت و خواری و مرگ در راه خدا را سعادت خویش می‌داند. بنابراین معنای سخن معروف شهید سلیمانی که می‌گوید: «ما ملت امام حسینیم»، این است که ملت ایران به زعامت فقیه حکیم، حضرت امام خمینی علیه السلام مانند پیشوای آزادگان و سالار شهیدان، امام حسین علیه السلام برای اقامه عدل و قسط و ایجاد عدالت اجتماعی و برداشته شدن ظلم و ستم از ستم‌دیدگان قیام کرده است. این ویژگی ملت حسینی، همان حقیقتی است که جزء آرمان انقلاب اسلامی ایران محسوب می‌شود. از این‌روست که رهبر معظم انقلاب علیه السلام در بیانیه گام دوم می‌فرماید:

واقعیت آن است که دستاوردهای مبارزه با بی‌عدالتی در این چهار دهه، با هیچ دوره دیگر گذشته قابل مقایسه نیست. در رژیم طاغوت بیشترین خدمات و درآمدهای کشور، در اختیار گروه کوچکی از پایتخت‌نشینان یا همسانان آنان در برخی دیگر از نقاط کشور بود. مردم بیشتر شهرها به‌ویژه مناطق دوردست و روستاها در آخر فهرست و غالباً محروم از نیازهای اولیه زیرساختی و خدمت‌رسانی بودند. جمهوری اسلامی در شمار موفق‌ترین حاکمیت‌های جهان در جابه‌جایی خدمت و ثروت از مرکز به همه جای کشور و از مناطق مرفه‌نشین شهرها به مناطق پایین‌دست آن بوده است. آمار بزرگ راه‌سازی و خانه‌سازی و ایجاد مراکز صنعتی و اصلاح امور کشاورزی و رساندن برق و آب و مراکز درمانی و واحدهای دانشگاهی و سد و نیروگاه و امثال آن به دورترین مناطق کشور، حقیقتاً افتخارآفرین است. بی‌شک این همه، نه در تبلیغات نارسای مسئولان انعکاس یافته و نه زبان بدخواهان خارجی و داخلی به آن اعتراف کرده است، ولی هست و حسنه‌ای برای مدیران جهادی و با اخلاص نزد خدا و خلق است. البته عدالت مورد انتظار در جمهوری اسلامی که مایل است پیرو حکومت علوی شناخته شود، بسی برتر از این‌هاست و چشم امید برای اجرای آن به شما جوان‌هاست که در ادامه بدان خواهیم پرداخت.^۱

۱. بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲.

۲. شجاعت

یکی دیگر از ویژگی‌های ملت حسینی، شجاعت و ترسیدن است؛ همان که قرآن کریم فرموده است: «أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ»^۱ آگاه باشید به طور یقین در دل دوستان خدا ترس و اندوه راه پیدا نمی‌کند». وصفِ پایمردی و شجاعت در کربلا، جلوه‌های فراوانی داشت که داستان اقامه نماز در زیر باران تیر دشمن و سپر قرار گرفتن بعضی از یاران امام علیه السلام در برابر تیر دشمنان، یکی از درس‌آموزترین تجلی شجاعت حسینیان در روز عاشورا است.^۲ سخنان یاران امام حسین علیه السلام در شب عاشورا در ابراز عشق و وفاداری به ساحت قدسی حضرت اباعبدالله علیه السلام و آمادگی‌شان برای مبارزه و نبرد با دشمنان، نشانگر شجاعت آن قدسیان است؛ چنانکه مسلم بن عوسجه به امام حسین علیه السلام عرض کرد: «به خدا سوگند از تو جدا نخواهم شد تا نیزه خود را در سینه آن‌ها فرو برم و تا قبضه این شمشیر در دست من است، بر آنان حمله می‌کنم و اگر سلاحی نداشته باشم که با آن پیکار کنم، با سنگ بر آنان حمله کنم تا آنجا که همراه تو جان بسپارم». سعید بن عبدالله حنفی نیز ضمن بیان وفاداری به امام علیه السلام عرض کرد:

به خدا سوگند اگر بدانم که در راه تو کشته می‌شوم و دگر بار زنده شده و در آتش سوزانده می‌شوم و خاکسترم را به باد می‌دهند و هفتاد بار با من چنین کنند، باز هم هرگز از تو جدا نخواهم شد تا در رکاب تو جان دهم. پس چرا چنین نکنم، در حالی که کشته شدن فقط یک بار است و پس از آن کرامتی جاودانه است که پایانی ندارد.^۳

مرگ اگر مرد است آید پیش من
تا کشم خوش در کنارش تنگ تنگ
من از او جانی برم بی رنگ و بو
او زمن دلقی ستاند رنگ رنگ^۴

این ویژگی ملت حسینی، در انقلاب اسلامی جلوه‌های بسیاری داشته است که از جمله آن‌ها می‌توان به در مبارزات مردم برای پیروزی انقلاب اسلامی، هشت سال دفاع مقدس و مقاومت در برابر استکبار جهانی به‌ویژه آمریکا اشاره کرد. این روحیه دلیرانه ملت ایران، الهام گرفته از

۱. یونس: ۶۲.

۲. علی بن موسی ابن طاووس، لهوف علی قتلی الطفوف، ص ۱۵۲.

۳. محمدباقر دهدشتی بهبهانی، الدمعة الساکبة، ج ۴، ص ۲۷۱؛ محمدتقی لسان‌الملک سپهر، ناسخ التواریخ، ج ۲، ص ۱۸۰ - ۱۵۸؛ محمد بن محمد مفید، الارشاد، ص ۴۴۲ و ۴۴۳.

۴. جلال‌الدین محمد مولوی بلخی، دیوان شمس، غزلیات، غزل شماره ۱۳۲۶.

مکتب سیدالشهدا علیه السلام و نمودار ملت حسینی است. از همین روست که رهبر معظم انقلاب دامت الله فرمود:

نماد پُر ابهت و باشکوه و افتخارآمیز ایستادگی در برابر قلدران و زورگویان و مستکبران جهان و در رأس آنان آمریکای جهان خوار و جنایت کار، روزبه روز برجسته تر شد. در تمام این چهل سال، تسلیم ناپذیری و صیانت و پاسداری از انقلاب و عظمت و هیبت الهی آن و گردن برافراشته آن در مقابل دولت های متکبر و مستکبر، خصوصیت شناخته شده ایران و ایرانی به ویژه جوانان این مرز و بوم به شمار می رفته است. قدرت های انحصارگر جهان که همواره حیات خود را در دست اندازی به استقلال دیگر کشورها و پایمال کردن منافع حیاتی آن ها برای مقاصد شوم خود دانسته اند، در برابر ایران اسلامی و انقلابی، اعتراف به ناتوانی کردند. ملت ایران در فضای حیات بخش انقلاب توانست نخست دست نشانده آمریکا و عنصر خائن به ملت را از کشور براند و پس از آن هم تا امروز از سلطه دوباره قلدران جهانی بر کشور با قدرت و شدت جلوگیری کند.^۱

۳. ذلت ناپذیری

ویژگی مهم دیگر ملت حسینی، ذلت ناپذیری است؛ همان که در کلام سیدالشهدا علیه السلام چنین آمده است: «أَلَا إِنَّ الدَّعِيَّ بِنِ الدَّعِيِّ قَدْ رَكَزَ بَيْنَ اثْنَتَيْنِ بَيْنَ السَّلَّةِ وَ الدَّلَّةِ وَ هَيْهَاتَ مِنَّا الدَّلَّةُ»^۲ آگاه باشید که فرومایه، فرزند فرومایه، مرا در بین دو راهی شمشیر و ذلت قرار داده است و هیهات که ما زیر بار ذلت برویم».

اکنون که دیده هیچ نبیند به غیر ظلم باید ز جان گذشت، کزین زندگی چه سود^۳ «عزت» به معنای حالتی است که از شکست انسان پیشگیری می کند و «ذلت»، فقدان عزت و شرافت در انسان است؛ از این رو انسان ذلیل شکست را به راحتی می پذیرد.^۴ علاقمندی به «عزت» و تنفر داشتن از «ذلت»، امری فطری است که در نهاد همه انسان ها وجود دارد و شکوفایی آن به پیدایش عواملی نیاز دارد که بی توجهی به آن ها سبب پذیرش ذلت و شکست در

۱. بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲.

<https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>

۲. علی بن موسی ابن طاووس، لهوف علی قتلی الطفوف، ص ۹۷.

۳. جواد محدثی، فرهنگ عاشورا، ص ۳۷۵.

۴. حسین بن محمد راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ج ۱، ص ۳۴۴ و ۳۴۵.

انسان می‌شود. این فریاد پرخروش از حنجره‌ای بر می‌آید که در همه عمر با قلبی سرشار از ایمان به خدا و کارنامه‌ای درخشان وارد میدان می‌شود. انسانی که طعم شیرین عزت را بچشد، هیچ‌گاه به ننگ ذلت و خواری تن نمی‌دهد و این، همان نکته‌ای است که شهید قاسم سلیمانی به آن اشاره نمود و گفت: «ما ملت امام حسینیم». در واقع این جمله بازتاب فرمایش حضرت امام خمینی علیه السلام است که فرمود:

به شما برادران مؤمن عرض می‌کنم اگر ما با دست جنایتکار آمریکا و شوروی از صفحه روزگار محو شویم و با خون سرخ شرافتمندانه با خدای خویش ملاقات کنیم، بهتر از آن است که در زیر پرچم ارتش سرخ شرق و سیاه غرب زندگی اشرافی مرفه داشته باشیم؛ و این سیره و طریقه انبیای عظام و ائمه مسلمین و بزرگان دین مبین بوده است و ما باید از آن تبعیت کنیم و باید به خود بیاورانیم که اگر یک ملت بخواهند بدون وابستگی‌ها زندگی کنند، می‌توانند و قدرتمندان جهان بر یک ملت نمی‌توانند خلاف ایده آنان را تحمیل کنند.^۱

۴. ولایت‌مداری

یکی از ویژگی‌های برجسته ملت حسینی، ولایت‌مداری و اطاعت محض از امام معصوم علیه السلام است. خداوند می‌فرماید: «قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ»^۲ بگو اگر خدا را دوست دارید، پس مرا پیروی کنید تا خدا هم شما را دوست بدارد». طبق این آموزه قرآنی، تبعیت از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و اهل بیت علیهم السلام مهم‌ترین راهکار شکل‌گیری ملت حسینی است؛ زیرا حبّ و عشق الهی که اساس تحقق ملت حسینی است، از رهگذر اطاعت از فرستادگان او به دست می‌آید؛ چنانکه نقل است:

در هنگامه آخرین لحظات شهادت مسلم بن عوسجه، حبیب بن مظاهر دوست او بر بالینش آمد و گفت: «ای مسلم! اگر قرار نبود که من نیز به زودی و پس از توبه شهادت برسم، دوست می‌داشتم که اگر وصیتی داری؛ برای انجام دهم». مسلم به سوی امام حسین علیه السلام اشاره کرد و گفت: «تنها وصیت من به تو درباره حسین علیه السلام است که تا می‌توانی در راه او جان فدایی کن و فداکاری نما». حبیب گفت: «به چشم و دیده منت».^۳

این زیباترین نمودار عشق الهی است که از سوی یاران امام حسین علیه السلام نسبت به آن حضرت

۱. سید روح‌الله موسوی خمینی، وصیت‌نامه الهی سیاسی، ص ۱۲۳.

۲. آل عمران: ۳۱.

۳. علی بن موسی ابن طاووس، لهوف علی قتلی الطفوف، ص ۱۴۸.

اظهار و عملی شده است. اطاعت از رهبری و پیشوای امت در زمان غیبت، در پیروی و اطاعت از ولی فقیه جامع‌الشرایط متجلی می‌شود؛ از همین روست که شهید حاج قاسم سلیمانی در مراسم سالگرد شهادت شهید حسن اسدی درباره مقام معظم رهبری علیه‌السلام گفت:

قوام ایران اسلامی و بقای آن، به رهبریت آن است. مردم از من قبول کنید. من عضو هیچ حزب و جناحی نیستم و به هیچ طرفی جز کسی که خدمت می‌کند به اسلام و انقلاب تمایل ندارم، اما این را بدانید والله علمای شیعه را تماماً و از نزدیک می‌شناسم، والله، اُشْهَدُ بِاللَّهِ، سرآمد همه این روحانیت، این علما از مراجع ایران و مراجع غیر ایران، این مرد بزرگ تاریخ، یعنی آیت‌الله العظمی خامنه‌ای است.^۱

۵. دین‌مداری

یکی دیگر از ویژگی‌های مهم و اساسی ملت حسینی، دین‌مداری است. دین‌مداری، محور اصلی نهضت امام حسین علیه‌السلام است و اساساً امام برای اصلاح در دین و شیوه دینداری مردم قیام کرد. از این رو یکی از علل اصلی شکل‌گیری انقلاب اسلامی، احیای دین در سطح فردی و اجتماعی است که امام خمینی علیه‌السلام سخت بر آن تأکید داشت. دین‌مداری باید حقیقی باشد، همان‌گونه که امام حسین علیه‌السلام درباره مردم زمان خود به آن اشاره داشت. مردم ایران نیز در انقلاب خود ثابت کردند که در عقیده و عمل، پیرو دین حق هستند. دین‌داری مؤلفه‌های بسیاری دارد که یکی از مهم‌ترین آن‌ها، توجه به نماز و اقامه این فریضه الهی است. امام خمینی علیه‌السلام با اشاره به اقامه نماز سیدالشهدا علیه‌السلام در ظهر عاشورا، نماز را کارخانه آدم‌سازی و مهم‌ترین فریضه شرعی و فلسفه معنوی انقلاب اسلامی می‌داند و می‌فرماید:

در اسلام از نماز، هیچ فریضه‌ای بالاتر نیست ... نماز، پشتوانه ملت است. سیدالشهدا علیه‌السلام در همان ظهر عاشورا که جنگ بود و آن جنگ بزرگ بود و همه در معرض خطر بودند ... ایستاد همانجا نماز خواند؛ نگفت که ما می‌خواهیم جنگ بکنیم. خیر، جنگ را برای نماز کردند. نماز یک کارخانه انسان‌سازی است ... نماز خوب، فحشا و منکر را از یک امت بیرون می‌کند.^۲

۶. زمینه‌سازی برای دولت مهدوی

از دیگر ویژگی‌های ملت حسینی، تلاش، جهاد، خودسازی، جامعه‌سازی و حضور فعال و موثر

۱. باشگاه خبرنگاران جوان، «سخنان سردار سلیمانی درباره رهبر انقلاب»، ۱۳۹۴/۰۶/۲۸، کد خبر: ۵۳۲۸۰۴۴.

<https://www.yjc.news/fa/news/5328044>

۲. سید روح‌الله موسوی خمینی، صحیفه امام، ج ۱۲، ص ۳۹۲ و ۳۹۳.

در همه عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی، زمینه را برای ظهور منجی عالم بشریت و تشکیل دولت مهدوی آماده می‌کند:

اللَّهُمَّ إِنَّا نَرْغَبُ إِلَيْكَ فِي دَوْلِهِ كَرِيمِهِ تُعِزُّ بِهَا الْإِسْلَامَ وَ أَهْلَهُ وَ تُدِلُّ بِهَا النَّفَاقَ وَ أَهْلَهُ وَ تَجْعَلُنَا فِيهَا مِنَ الدُّعَاةِ إِلَى طَاعَتِكَ وَ الْقَادَةِ إِلَى سَبِيلِكَ وَ تَرْزُقُنَا بِهَا كِرَامَةَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ؛^۱ خدایا! به سوی تو مشتاقیم برای یافتن دولت کریمه‌ای که اسلام و اهلش را به آن عزیز گردانی، و نفاق و اهلش را به وسیله آن خوار سازی، و ما را در آن دولت از دعوت‌کنندگان به سوی طاعتت و رهبران به سوی راهت قرار دهی، و کرامت دنیا و آخرت را از برکت آن روزی مان فرمایی.

آماده‌سازی زمینه برای ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه، یعنی حاکمیت قرآن و اسلام و عمل به احکام اسلامی که ملت ایران اولین قدم را برای حاکمیت اسلام برداشته است و آن، ایجاد جمهوری اسلامی است. مقام معظم رهبری دامنه الله تعالی درباره معنای درست انتظار برای ظهور حضرت حجت و تشکیل دولت مهدوی می‌فرماید:

انتظار، به معنای نشستن و دست روی دست گذاشتن و چشم به در دوختن هم نیست؛ انتظار به معنای آماده شدن است، به معنای اقدام کردن است. به معنای این است که انسان احساس کند عاقبتی وجود دارد که می‌شود به آن دست یافت که برای رسیدن به آن عاقبت، بایستی تلاش کند. ما که انتظار فرج داریم، انتظار ظهور حضرت بقیة الله (ارواحنا فداه) را داریم؛ باید در این راه تلاش کنیم. باید تلاش کنیم در راه ایجاد جامعه مهدوی هم خودسازی کنیم، هم به قدر توانمان، به قدر امکانمان، دگرسازی کنیم و بتوانیم محیط پیرامونی خود را به هر اندازه‌ای که در وسع و قدرت ماست، به جامعه مهدوی نزدیک کنیم که جامعه مهدوی، جامعه قسط است؛ جامعه معنویت است، جامعه معرفت است، جامعه برادری و اخوت است، جامعه علم است، جامعه عزت است.^۲

۱. عباس قمی، مفاتیح الجنان، دعای افتتاح، ص ۳۶۸.

۲. سخنرانی تلویزیونی به مناسبت ولادت حضرت امام زمان عجل الله تعالی فرجه، ۱۳۹۹/۰۱/۲۱.

فهرست منابع

کتب

۱. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول، تهران: کتابخانه اسلامی، بی تا.
۲. ابن طاووس، علی بن موسی، لهوف علی قتلی الطفوف، قم: انتشارات صلوات، ۱۳۸۴ ش.
۳. ابن قولویه، جعفر بن محمد، کامل الزیارات، تهران: انتشارات صدوق، ۱۳۷۵ ش.
۴. بلخی مولوی، جلال الدین محمد، دیوان شمس، قم: انتشارات آستان مهر، ۱۳۸۹ ش.
۵. دهدشتی بهبهانی، محمدباقر، الدمعة الساکبة، بیروت: نشر مؤسسة الا علمی ریا، ۱۴۰۸ ق.
۶. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، تهران: مکتبة المرتضویة، [بی تا].
۷. لسان الملك سپهر، محمدتقی، ناسخ التواریخ، تهران: ناشر اساطیر، ۱۳۷۷ ش.
۸. قمی، عباس، مفاتیح الجنان، قم: انتشارات فاطمه زهرا علیها السلام، ۱۳۸۹ ش.
۹. محدثی، جواد، فرهنگ عاشورا، قم: نشر معروف، ۱۳۸۰ ش.
۱۰. مفید، محمد بن محمد، الارشاد، قم: کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق.
۱۱. موسوی خمینی، سید روح الله، صحیفه امام، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام، ۱۳۸۸ ش.
۱۲. وصیت نامه الهی سیاسی، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام، ۱۳۸۵ ش.

پایگاه ها

۱. باشگاه خبرنگاران جوان، «سخنان سردار سلیمانی درباره رهبر انقلاب»، ۱۳۹۴/۰۶/۲۸، کد خبر: ۵۳۲۸۰۴۴.
۲. پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله سید علی خامنه ای علیه السلام.

